

JOCELYN N. HILLGARTH (1929-2020)

Jaume AURELL¹
Universitat de Navarra

Jocelyn N. Hillgarth va ser un medievalista amb una obra immensa sobre la cultura a la Catalunya i Mallorca baix medieval, els estudis lul·lians, el món visigòtic, els mites a l'entorn d'Espanya i altres escrits de caràcter historiogràfic. Va intervenir amb erudició i profunditat en importants debats historiogràfics com el de la creació de l'imperi comercial català a l'edat mitjana, l'empremta memorística dels visigots i l'articulació dels estats hispànics a l'edat mitjana. Va combinar admirablement la tasca d'edició de fonts primàries (com la crònica de Pere el Cerimoniós o les obres de sant Julià de Toledo), estudis monogràfics d'ampli espectre (com la monografia sobre les biblioteques dels mallorquins a l'edat mitjana o el lul·lisme al segle XIV) i les obres de síntesi (com el seu assaig sobre els regnes peninsulars medievals). Les seves investigacions es caracteritzen per la utilització d'una gran varietat de fonts documentals, des de les obres literàries (poemes, literatura religiosa, filosofia) fins a fonts històriques (cròniques, cancelleria, correspondència reial, documents privats) i per la seva magnitud temàtica (des d'estudis sobre la historiografia visigòtica fins a la política dels Reis Catòlics). Amb les seves obres va contribuir decisivament a la divulgació internacional de la cultura catalana i mallorquina medieval, especialment la crònica de Pere el Cerimoniós i les obres de Ramon Llull.

Nasqué a Londres el 1929 i morí a la mateixa ciutat el 12 d'abril de 2020. Es va graduar a la Universitat de Cambridge el 1950 i es va doctorar al 1957 amb la tesi *A Critical Edition of the Prognosticum futuri seculi of St. Julian of Toledo*.

1. E-mail: saurell@unav.es

Va obtenir dues places d'investigador en dos centres de prestigi internacional: el Warburg Institute de Londres (1959-1962) i l'Institute for Advanced Studies de Princeton (1963-1964). Durant la dècada següent, va exercir de professor d'història medieval a les universitats de Texas (1964-1965), Harvard (1965-1970) i Boston (1970-1977). El 1977 es va traslladar finalment a la Universitat de Toronto, on es va establir i hi va ensenyar fins a la seva jubilació el 1995. A Toronto sempre va estar connectat amb el Pontifical Institute of Mediaeval Studies, un centre interdisciplinari fundat al 1929 per Étienne Gilson amb orientació interdisciplinària. Va exercir també de professor visitant a la Universitat de Cambridge (1980) i a la Universitat Hebrea de Jerusalem (1991-1992).

Va residir a Catalunya des de ben aviat, alternant la seva residència entre Barcelona i Mallorca, cosa que explica la seva intensa dedicació a la història de Catalunya, Mallorca i Espanya. La seva vinculació amb Mallorca va ser especialment intensa, ja que era propietari de Son Torrella de Santa Maria del Camí, una finca adquirida al 1930 pel seu pare Alan Hillgarth, militar i cònsol del Regne Unit a Mallorca durant la Guerra Civil espanyola. Va fer moltes estades a Santa Maria des de la seva infància, i es convertí en fill adoptiu de la vila el 2019.

En el prefaci del seu *The Visigoths in History and Legend* (2009) reconeix que Manuel C. Díaz y Díaz i Jacques Fontaine foren els que més l'inspiraren en la seva feina sobre la història dels visigots. Va formar molts medievalistes a través de tesis doctorals elaborades sobre la història medieval peninsular, alguns dels quals estan dispersos per diferents universitats americanes: Mark Meyerson (Toronto), Thomas Bruman (Tennessee), Leah Shopkow (Indiana). Tanmateix, es pot resseguir la llista dels seus col·legues més apreciats i bona part dels seus deixebles veient la llista dels que col·laboraren en el volum col·lectiu-homenatge amb motiu de la seva jubilació, editat per Thomas E. Burman, Mark D. Meyerson i Leah Shopkow, *Religion, Text, and Society in Medieval Spain and Northern Europe. Essays in Honor of J. N. Hillgarth* (2002).

Una mostra del seu prestigi és la llarga llista de reconeixements honorífics rebuts. A Catalunya, ha estat nomenat corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de l'Institut d'Estudis Catalans i ha rebut el Premi Catalònia l'any 1994. Va obtenir el Premi Ramon Llull al 2001.

La seva obra és extraordinàriament versàtil i variada, però es pot agrupar en tres grans camps d'estudi: la història dels visigots a la península Ibèrica, la història cultural de la Mallorca medieval i la reflexió més general sobre l'articulació dels regnes peninsulars medievals, especialment Castella i la Corona d'Aragó.

La seva tesi doctoral sobre Julià de Toledo el portà a aprofundir en aspectes més globals de la cultura i la religió visigòtiques, els quals analitza a *The Conversion of Western Europe, 350-750* (1969). Analitzà també un tema tan original i poc conegut com les relacions entre Catalunya i Irlanda durant els segles de domini visigòtic a la Península. Els articles sobre aquest tema estan recollits al volum miscel·lani *Visigothic Spain, Byzantium and the Irish* (1985). El seu *The Visigoths in History and Legend* (2009) és una admirable intervenció en el debat sobre la continuïtat de la memòria dels visigots als regnes peninsulars durant l'edat mitjana i posteriorment en l'Espanya moderna. És un llibre que mereixeria una major atenció no sols per part dels especialistes del món visigòtic, sinó també per tots aquells interessats en els mecanismes de preservació i reproducció de la memòria col·lectiva i pels estudis historiogràfics globalment considerats.

Sobre la història intel·lectual i cultural de la Mallorca medieval destaquen els seus estudis lul·lians i l'estudi de la cultura librària. La seva obra *Ramon Llull and Lullism in Fourteenth-Century France* (1971) va constituir una fita per inserir Ramon Llull en els estudis medievals globalment considerats, ja que fins aleshores Llull era considerat una *rara avis* entre els intel·lectuals europeus del segle XIV. La contextualització de Hillgarth, i el seu focus en el naixement del lul·lisme van normalitzar l'obra de Llull, sense fer-li perdre la seva originalitat única. Els especialistes en Llull destaquen quatre grans aportacions de Hillgarth a l'estudi del lul·lisme: el descobriment dels fons documentals de l'obra de Llull; l'anàlisi dels orígens del lul·lisme; la documentació de la continuïtat del lul·lisme francès a partir de la mort de Llull, i l'anàlisi dels principals episodis del primer lul·lisme mallorquí i, més concretament, el naixement dels primers mestres i escoles lul·lianes a Mallorca al segle XV. Molts dels seus articles sobre la vida intel·lectual a Mallorca, i els estudis lul·lians, estan recollits al volum *Spain and the Mediterranean in the Later Middle Ages* (2003), que demostra l'habilitat de Hillgarth per combinar una erudició aclaparadora amb la perspiciàcia interpretativa que demanen les qüestions de caire intel·lectual i cultural.

Sobre la cultura librària, destaca el seu immens *Readers and Books in Majorca, 1229-1550* (1991), que podria en si mateix justificar una vida dedicada a l'estudi. El primer volum està dedicat a un comentari contextualitzat de l'activitat lectora dels mallorquins baix medievals, els seus interessos culturals i les obres més representades a les seves biblioteques, així com les influències culturals del Renaixement italià. El segon volum conté una impressionant transcripció de centenars d'inventaris de les biblioteques de nobles i ciutadans mallorquins.

És aquesta una recopilació documental que continua alimentant la recerca dels especialistes en llibres i lectors a l'Europa medieval, un tema d'evident interès per a la comprensió de la cultura d'aquest període.

Respecte a l'evolució general de la Península durant l'edat mitjana, Hillgarth publicà una de les obres de síntesi dels regnes ibèrics medieval que ha tingut una major divulgació internacional: *The Spanish Kingdoms, 1250-1516* (1976-1978), traduïda al castellà com *Los reinos hispánicos 1250-1516* (1979-1984). En el pròleg de l'edició castellana (1979), Hillgarth considerava Jaume Vicens Vives com el veritable renovador de la història de la baixa edat mitjana de la Corona d'Aragó, especialment de Catalunya, Luis Suárez Fernández i els seus deixebles de Valladolid per a Castella, i Virginia Rau per a Portugal. Aquesta ha estat, potser, la primera obra en anglès que ha situat la Corona d'Aragó en el lloc apropiat dins el context de la història medieval d'Espanya, en fer-se càrrec de la diversitat i complexitat de la història peninsular i sense negligir el paper de les minories ètniques i religioses (jueus i musulmans).

El seu voluminós *The Mirror of Spain, 1500-1700: The Formation of a Myth* (2000) és un extraordinari coronament d'aquestes reflexions més generals sobre la història peninsular. És una documentada anàlisi sobre la creació, el desenvolupament i la consolidació del *mite* d'Espanya des dels orígens de l'edat moderna. Se centra en les percepcions que s'han creat d'Espanya des de les altres nacions europees, i els principals mites forjats per la imaginació col·lectiva, que expliquen la via específica («Spain is diferent») que ha dominat a Europa sobre la història d'Espanya.

És també destacable l'edició anglesa de la crònica de Pere el Cerimoniós, que va elaborar junt a Mary Hillgarth: *Pere III of Catalonia. Chronicle* (1980). Aquesta edició/traduïció segueix tenint plena vigència per als que s'apropen a aquesta crònica autobiogràfica des de l'anglès. Concretament, la introducció que Hillgarth preparà per al volum és un magnífic assaig sobre la personalitat i la consciència política del rei Pere.

Per fi, la seva reflexió sobre el concepte i significat de l'expansió catalana medieval, fou publicada originàriament el 1975 (*The Problem of a Catalan Mediterranean Empire, 1229-1327*) i traduïda com *El problema d'un imperi mediterrani català 1229-1327* l'any 1984. Allà posava en dubte l'existència d'un veritable «imperi» català mediterrani, que hauria estat el resultat d'un seguit de circumstàncies històriques i d'unes casualitats primàriament inconnexes, més que d'una explícita voluntat col·lectiva i premeditada.